

ТЛУМАЧЕННЯ ВІЙНИ В «ДАО ДЕ ЦЗІН»

В. Д. Хавроненко

кандидат філософських наук

доцент кафедри філософії

Київський національний університет будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

E-mail: havronenkovasil@gmail.com

Стаття присвячена способу тлумачення війни в «Дао де цзін». Окреслено традиційні для історії Китаю уявлення про роль військових у соціальній стратифікації. Прояснено причини необхідності дослідження військового мистецтва Китаю, для цілісної реконструкції філософського дискурсу цієї країни. Розкрито, що даоська інтерпретація максимально успішного і бажаного застосування військової сили, мала конструктивний вплив на загальні тенденції розвитку Китаю. Визначено ключові параметри класичного для даосизму способу тлумачення війни у поєднанні з реалізацією принципу «недіяння».

Ключові слова: «Дао де цзін», даоський принцип «недіяння», китайська філософія війни.

В історії Китаю був період (550-220рр. до н.е.) надзвичайно продуктивного розвитку суспільного життя. Цей період в політичній площині отримав назву епоха «боротьби царств» а в науково-освітній як епоха «ста шкіл».

Гостра багаторічна конкурентна боротьба між державами змушувала до пошуку більш ефективних форм і методів державного управління, господарювання та ведення війни. Для цього можновладці прагнули залучити кращих інтелектуалів заохочуючи їх матеріально, пропонуючи посади радників та урядовців. Формувалися школи різних напрямків в тому числі і «школа стратегів» створювались книги деякі з них збереглися до нашого часу

Найбільш відомий підручник школи стратегів «Мистецтво війни» за авторством Сунь У, він же Сунь-цзи (5 ст. до н.е.). Цей підручник зберігає свою актуальність до наших часів і є популярним не лише серед кар'єрних військових. Вартий уваги також підручник Сунь Біня (4 ст. до н.е.) який був майже відразу втрачений ще в 3 ст. до н.е. і знайдений лише в 1972р. про який однак в Китаї завжди пам'ятали.

Якщо конфуціанці та легісти прагнули до пошуку ефективних форм і методів державного управління то представники школи стратегів від самого початку мали за мету пошук ефективних форм

та методів ведення військової справи. З часом в Китаї на основі конфуціанства склалася універсальна система підготовки та призначення кадрів цивільних державних чиновників. А на основі вчення стратегів – система навчання військових.

Війна, чи то військове поневолення інших народів з метою збагачення не були пріоритетними в традиційному китайському суспільстві. При всій могутності імператорської армії маємо не так багато історичних даних зовнішньої військової експансії. Джерелом багатства в Китаї завжди були внутрішні продуктивні сили – плодюча земля і люди яких армія мала захищати. Монгольський «народ-військо» часів Чингізхана був антиподом Китаю. Джерелом багатства для них був грабунок інших народів а не власні продуктивні сили. Вони ефективно використовуючи китайські військові технології, поставили в основу своєї стратегії агресію а не захист. В Китаї ж, наприклад, армія, яка після реформ 737 року кількістю 500000 людей бути розміщені на довгих кордонах імперії для захисту від зовнішніх ворогів. Племена - сусіди Китаю знаходились на значно нижчих рівнях розвитку продуктивних сил у гірших природних умовах і при нагоді грабували китайські землі. До речі, в той самий час в столиці та її околицях мала бути розміщена 120000 імператорська гвардія для захисту Сина Неба від ворогів внутрішніх.

Тут слід сказати що на відміну від Європи чи то Японії, де найпрестижнішим прошарком суспільства тривалий час була військова аристократія, в Китаї такою завжди була лише соціальна верства чиновників.

Військова ж служба як і відповідні екзамені традиційно була менш престижні ніж навчання та екзамені які давали можливість отримати чин в цивільній ієрархії. Військова справа поступалася престижністю навіть сільськогосподарській чи то ремісничій продуктивній праці.

З давніх часів в китайське військо набирали здебільше примусово з наступних категорій підданих імператора:

- з боржників, які службою в війську виконували «трудоий податок»;
- з засуджених, які службою відбували свій термін покарання;
- з чоловіків, які залишилися без засобів існування;
- з торгівців для виконання інтендантських функцій.

До речі, торгівці, навіть дуже заможні, мали відносно низький соціальний статус і водночас слід знати що в Китаї діяли «соціальні ліфти» які через проходження навчання і екзаменів давали можливість зробити кар'єру.

Військове мистецтво в Китаї необхідно розглядати в контексті універсальних для Китаю концепцій. В ньому використовувались одні й ті ж терміни, що й в політиці, етиці, музиці і поезії,

космології і «китайських церемоніях». В ньому виражена специфіка традиційної китайської ментальності та філософської думки.

На становлення школи стратегів мали значний вплив інші вчення епохи «ста шкіл»: конфуціанство (наявність моральної ієрархії, важливості ритуалів), легістів (важливості страху покарань), даосів (принцип «недіяння»), вчення «інь-ян» (наявності п'яти стихій) та інші універсальні концепції китайської філософської думки. Особливої уваги заслуговує те, що, одним із базових принципів китайської військової стратегії став принцип «недіяння» (у вей). Який, на перший погляд не мав би бути сумісним з «активною позицією» учасників військового протистояння.

В «Дао де цзін» читаємо:

«Хто правильно [військо застосовує], мети досягає,

Але [одразу застосування війська] припиняє.

Не намагається взяти й у такі спосіб сильнішим стати!» 113011 [Дао де Цзін, 64]

Застосування військової сили, на думку автора цього твору, - вимушений захід, що має бути реагуванням на плин подій, але ніколи не основою цілеспрямованої стратегії покликаної створити нову «реальність»:

«Мети досягає, але коли іншого виходу немає.

Я називаю це «мети досягати, але не силувати». 113011 [Дао де Цзін, 64]

Цілеспрямована агресія засуджується в «Дао де цзін», як на загальнодержавному рівні дій правителя, так і у поведінці кожної окремої особи:

«Хто у служінні вправний – той не войовничий.

Хто воює добре – не гнівливий.

Хто вправно ворогів перемагає – на герць не стає. 116811 [Дао де Цзін, 142]

Парадоксальність даоського підходу – досягати мети без цілеспрямованих зусиль в її досягненні:

«Шлях неба –

Не воювати, але вправно перемагати;

Не говорити, але гарний відгук мати;

Не запрошувати, але щоб саме приходило;

Не перейматися, але добре планувати.» 117311 [Дао де Цзін, 152]

Впливовість вчення даосів у історії Китаю, складно перебільшити, і хоч, на відміну від конфуціанців та легістів, вони не сформували ідеології, яка б стала офіційною основою державного управління впродовж тривалого періоду, специфіка їх позиції призвела до відносно мирного співіснування з цими двома напрямками. Тому так чи інакше, даоське вчення завжди справляло вплив на інтелектуальний дискурс Китаю.

Висновки

Складно визнати даоську позицію втіленням пацифізму в класичному розумінні цього слова. Однак, в ній ми знаходимо ознаки поміркованого ставлення до військової агресії, як до виключно вимушеної і небажаної. Найліпша війна – та, якої вдалось уникнути. Найпотужніший воїн – той, хто не вступає у битву. Військове мистецтво – руйнувати плани супротивника. Головна перемога – та, що може бути досягнута найменшою ціною. Довготривала війна – найбільше зло. Підготовка до битви – важливіша за саму битву. Супротивника потрібно виснажити і дезорієнтувати, адже «війна - це обман», а той, хто знає ворога й себе, ніколи не програє війни.

Література

Дао де Цзін. Канон шляху та спроможності / пер. зі старокитайської, коментарі та післямова Андрія Накорчевського. К. : ArtHuss, 2020. 200 с.